

ЩОДО ПРОБЛЕМ ТА ШЛЯХІВ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

Т. Ю. Приймачук, к. е. н., с. н. с.

Т. А. Штанько, Т. Ю. Сітнікова, А.В. Проценко
Інститут сільського господарства Полісся НААН

Розглянуто сучасні проблеми формування та функціонування кооперативів. Обґрунтовано необхідність створення кооперативів як одного з дієвих шляхів виходу на організований та ефективний ринок реалізації вирощеної продукції для спільного вирішення виробничих, соціально-побутових та інших проблем. Окреслено першочергові кроки для подальшого становлення та розвитку кооперативного руху в Україні.

Постановка проблеми. В реаліях сьогодення дедалі актуальнішим стає пошук нових інтегрованих форм міжгалузевої співпраці, які повинні відродити зруйновані виробничо-технологічні зв'язки та завдяки координації діяльності всіх ланок ланцюга (від виробництва до збуту) структурно перебудувати виробництво.

В існуючих умовах господарювання, враховуючи конкуренцію з боку великих та добре організованих посередницьких структур, які функціонують на аграрному ринку, більшість дрібних та середніх сільськогосподарських товаровиробників, маючи обмежені можливості для первинної обробки та зберігання зібраного врожаю, не здатні забезпечити ефективне просування та збут своєї продукції на ринку. Одним з дієвих механізмів підвищення ефективності маркетингової та збутової діяльності дрібних виробників, як свідчить світовий досвід, може стати підтримка створення та подальшого розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження сучасних теоретичних та практичних проблем кооперації знайшли своє відображення у працях багатьох вітчизняних вчених економістів-аграрників: П. Березівського, Ф. Горбоноса, В. Зіновчука, П. Канінського, О. Крисального, М. Маліка, Л. Молдаван, В. Россохи, П. Саблука, Г. Черевка, В. Юрчишина та ін. Проте це питання й надалі залишається досить актуальним і потребує поглибленого вивчення в регіональних аспектах.

Мета та методика дослідження. Методологічною основою виступає системно-аналітичний підхід до дослідження проблеми, відповідно до якого здійснено теоретико-практичне обґрунтування створення і подальшого розвитку кооперативів. Метою дослідження є вивчення сучасних проблем та перспектив розвитку сільськогосподарських кооперативів на Поліссі. Під час досліджень проведено системний аналіз проблемних явищ з даної проблематики та окреслено шляхи їх подолання, використано методи аналізу і синтезу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні налічується близько 4,5 мільйона господарств населення. Загалом селяни виробляють до 80% молока, 43% – м'яса, 95% – картоплі, 84% – інших овочів, 85% плодів та ягід. Щоб зробити цю продукцію конкурентною, якіснішою та товарною, держава взяла курс на стимулювання селян до створення виробничих та обслуговуючих кооперативів. Це дасть змогу запропонувати споживачеві вітчизняну продукцію за доступними цінами, а селянам – можливість реалізувати свою продукцію та підвищити якість свого життя [1].

Аналіз діяльності обслуговуючих кооперативів свідчить про необхідність продовження роботи з підтримки кооперації, розширення їх мережі та збільшення послуг, які вони надають населенню. Для цього держава повинна активно включитися в цей процес, щоб зберегти та відродити українські села. На жаль, сьогодні створення сільськогосподарських кооперативів в Україні стимулюється переважно міжнародними фондами, проектами і програмами, зокрема міжнародною благодійною організацією «Добробут громад», проектом USAID «АгроІнвест» та ін.

Позиції вітчизняних кооперативів на внутрішньому ринку дуже слабкі. Так, в Україні кооперативи контролюють менше 1% продовольчого ринку, тоді як в Італії цей показник сягає 20%, у Польщі – 27%, у Франції – 40% (у Франції 75% усіх фермерських господарств згуртовані в кооперативи, що й визначає їхню провідну роль на ринку збуту продукції).

Згідно останніх статистичних даних, в Україні діє 851 кооператив, тоді як, скажімо, в Італії їх близько 5 тис., у Польщі перевищує 3 тис., у Франції – 2,9 тис. [2].

До таких позицій, яких досягли дані країни, ми зможемо наблизитися за умов вирішення нагальних проблем становлення та розвитку кооперативів на селі. В сучасних умовах важливою рушійною силою цього процесу є, перш за все, визначення лідера сільської громади чи кількох громад, який би взяв на себе ініціативу організації кооперативних структур, забезпечення відповідного рівня кооперативної освіченості та культури.

На нашу думку, головною перешкодою створення нових структур є проблема стартового оснащення кожного СОКу. Сумна статистика говорить про те, що сьогодні не скоординований і не має ефективного фінансової підтримки кооперативний рух в Україні, через що наявна ціла низка проблем, яка стримує подальше формування СОКів: старіння сільського населення та вимирання сіл; недостатня інформованість сільського населення, що призводить до значної кількості помилок як під час створення, так і під час провадження своєї діяльності; відсутність зв'язків між сільськогосподарськими коопераціями та ОСГ і фермерськими господарствами; відсутність достатньої цілеспрямованої державної підтримки обслуговуючої кооперації; на практиці сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи змушені здійснювати свою діяльність у ще недосконалому правовому полі, при відсутності кваліфікованого персоналу (керівник, бухгалтер, юрист), що знижує ефективність їх діяльності як важливих засобів недержавного регулювання аграрного сектора економіки та призводить до значних ускладнень під час діяльності; відсутність висококваліфікованих кадрів з питань розвитку СОКів.

Для того, щоб активізувати становлення та подальший розвиток кооперативів, необхідно вирішити ряд питань для розв'язання гостро назрілих проблем, зокрема:

- проведення щорічного моніторингу та введення статзвітності обліку діяльності СОКів;
- створити державний та регіональні координаційні кооперативні центри, до яких входитимуть представники діючих СОКів, наукових та освітніх установ, органів влади;
- розробити та затвердити державну та регіональну програми розвитку та підтримки кооперативного руху на довгострокову перспективу;
- передбачити в бюджеті України не менше 1% від дохідної частини бюджету для надання державної підтримки, яка включатиме

часткове відшкодування вартості придбаної техніки та обладнання, послуг із зберігання сільськогосподарської продукції, вартості будівництва і реконструкції будівель, для фінансувати оплати праці упродовж перших 3-5 років фахівцям кооперативних об'єднань;

- розробити та розповсюдити навчально-методичні матеріали: посібники, інструкції, спрямовані на інформування та сприяння створенню і розвитку кооперації; постійне висвітлення в ЗМІ діяльності кращих СОКів;

- розробити пілотні бізнес-проекти щодо створення і розвитку фермерських господарств та кооперативів різних видів діяльності;

- активізувати дорадчу підтримку діяльності кооперативів в юридичному, економічному, бухгалтерському, агрономічному, зоотехнічному та інших видах допомоги;

- запровадити сільськогосподарську контракцію забезпечення гарантованого збуту виробленої продукції для задоволення потреб місцевих державних установ та закладів освіти, охорони здоров'я тощо, розвиток інфраструктури місцевих ринків сільськогосподарської продукції;

- віднайти можливість підтримати діяльність кооперативів в юридичному, економічному, бухгалтерському, агрономічному, зоотехнічному та інших видах допомоги;

- налагодити систему професійних навчань для підготовки фахівців та підвищення їх кваліфікації в питаннях ефективного ведення сільськогосподарської кооперації та новітніх досягнень науки і техніки – започаткування школи кооперативного лідера;

- залучати членів СОК до участі у міжнародних конференціях, навчаннях, що проводять іноземні фахівці, та поїздок за кордон для вивчення досвіду кооперації в інших країнах.

Однак успішне створення та ефективне функціонування сільськогосподарських кооперативів залежить, насамперед, від бажання самих селян об'єднуватися, розуміння ними основних принципів діяльності кооперативу.

Пропонуємо два варіанти для підтримки подальшого розвитку кооперативного руху.

Сільські/селищні ради повинні виконувати виробничі функції – їх діяльність має бути зорієнтована у виробничо-соціальному напрямі та щодо розвитку формального і неформального лідерства, що може реалізовуватися у введенні посади висококваліфікованих спеціалістів (у формі компетентних консультантів-радників). У кожній сільській/селищній раді консультант з виробничо-соціальних питань займатиметься розв'язанням проблем з нормативно-правового та

соціального забезпечення населення стосовно створення кооперативів на сільських територіях. Якщо дана посада буде фінансуватися з коштів місцевих бюджетів, то, наприклад, витрати по Житомирській області становитимуть 22,5 млн грн (у 2012 р. в регіоні функціонувало 624 сільські ради), при заробітній платі консультанта в розмірі 3000 грн/міс. витрати за рік на одну сільську раду складуть 36 тис. грн.

Друга пропозиція передбачає введення посади менеджера (дорадника) з питань створення та функціонування кооперативних об'єднань не на рівні сільської/селищної ради, а на районному рівні. Основною діяльністю менеджера має стати програма, яка окреслить необхідність створення кооперативу, визначить головну мету та проміжні цілі для вибору оптимального рішення у виборі виду діяльності. Заключним етапом його роботи стане консультативна допомога у створенні кооперативу. Роль менеджера полягатиме у тому, що він визначить необхідність створення кооперативу, розробить пропозиції та запропонує альтернативні рішення щодо його створення та допоможе освоювати і застосовувати в межах кооперативного об'єднання нові технології та передовий досвід.

В умовах глобалізації кооперативи можуть виявитися найбільш стійкими структурами, здатними протистояти тиску з боку великих транснаціональних компаній. Це можливо завдяки їх орієнтації не на ринок, а виключно на задоволення потреб своїх членів.

На думку Генерального секретаря ООН Б. Бутрос-Галі, кооперативна форма організації бізнесу забезпечує будь-яку групу індивідуумів ефективними засобами об'єднання та використання їх ресурсів, навіть і малих. Кооперативні організації забезпечують вищий рівень мобілізації ресурсів, ніж це можливо для окремих осіб чи підприємств. Вони є каталізатором розвитку підприємництва на місцях: кооперативи мобілізують капітал громад тієї місцевості, де вони функціонують, а прибутки, отримані від їх діяльності, використовуються для подальшого розвитку місцевого підприємництва [3].

У 2012 р. на III всеукраїнських громадських слуханнях щодо розвитку обслуговуючої кооперації було схвалено програму її розвитку на 2013-2020 рр., якою щороку передбачається створення 700-800 кооперативів. За таких умов у 2020 р. їх повинно бути 5 тис.

Висновки. Підтримка діючих та створення нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливої соціально-економічної інституції підвищення ефективності сільськогосподарського виробництв, активного розвитку сільських територій та підвищення рівня якості життя сільського населення в

цілому, є стратегічно необхідною складовою формування державної аграрної політики України.

Будемо сподіватися, що прийняття ЗУ про внесення змін до ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» та залучення сільськогосподарських товаровиробників до Ініціативи «Рідне село» сприятиме більш ефективній реалізації ресурсного потенціалу країни, збереженню робочих місць, соціальному розвитку сільських територій.

Список використаних джерел

1. Кооперативи дадуть роботу 5 мільйонам селян [Електронний ресурс]: Прес-служба Мінагрополітики – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.
2. Гаврилюк А. Європа в нашому селі [Електронний ресурс] / А. Гаврилюк // Сільські вісті. – 2013. – № 90 (18983). – Режим доступу: <http://www.silskivisti.kiev.ua/18983/print.php?n=18697>.
3. Моренова Н. Ю. Міжнародний кооперативний рух у глобалізованій економіці [Електронний ресурс] / Н. Ю. Моренова. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat/6.pdf>.